

4. Криміналістика. Навчальний посібник / Р. Благута, Р. Сибірня, В. Бараняк та ін. ; за заг. ред. Є. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012. – 496 с.
5. Криміналістика. Навчальний посібник / А. Ф. Волобуєв. – К., 2011 – 504 с.
6. Погорецький М. А. Криміналістична тактика : щодо визначення поняття / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 1 (5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>.
7. Кудрявцев А. В. Специалист в уголовном судопроизводстве : функции и правовой статус / А. В. Кудрявцев, О. Г. Кудрявцева // Эксперт-криминалист. – 2011. – № 2. – С. 29–35.
8. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу : процессуальные функции / А. М. Ларин. – М. : Юрид. Лит., 1986. – 160 с.
9. Марушев А. Д. Тактичні задачі взаємодії слідчого із спеціалістом-економістом / А. Д. Марушев // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1082. – С. 261–263.
10. Матусовский Г. А. Экономические преступления : криминалистический анализ : Монография / Г. А. Матусовский. – Харьков : Консум, 1999. – 480 с.
11. Матусовский Г. А. Организация работы аппаратов дознания и предварительного следствия органов внутренних дел : Учебное пособие / Г. А. Матусовский, В. Н. Сущенко. – Х., Юрид. ин-т, 1983. – 284 с.
12. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : Монография / В. Н. Махов. – М. : Изд-во РУДН, 2000. – 296 с.
13. Настільна книга слідчого : [Наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с.
14. Поздеев И. А. Организация взаимодействия следователя со сведущими лицами в ходе расследования разрушений строительных объектов : автореф. дисс. ... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика ; оперативно-розыскная деятельность» / И. А. Поздеев // Южно-Уральский государственный университет. – Челябинск, 2011 – 17 с.
15. Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація, використання) : автореф. дисс. ... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика ; оперативно-розыскная деятельность» / В. В. Семенов. – К., 2006. – 18 с.
16. Тертышник В. М. Тайное становится явным : взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений : Учебное пособие / В. М. Тертышник, С. В. Слинько. – Х. : ИКФ «Гриф», 1997. – 68 с.
17. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / За ред. акад. НАН України В. Я. Тація. – Х. : Право, 2001. – 560 с.
18. Яремчук В. О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій : монографія / В. О. Яремчук ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2015. – 228 с.

УДК 343.131.5

ІНСТИТУТ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Олашин М.М.,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу
Львівська комерційна академія

У статті досліджено норми Кримінального процесуального кодексу щодо застосування інституту суду присяжних в Україні. Здійснено порівняльну характеристику застосування інституту присяжних в Україні та окремих країнах світу. Проаналізовано окремі кримінальні провадження за участю присяжних та їхні судові рішення.

Ключові слова: кримінальне провадження, суд присяжних, професійний суддя, суд першої інстанції, народні засідателі, шеффени.

Олашин М.М. / ИНСТИТУТ СУДА ПРИСЯЖНЫХ ПО НОВОМУ УГОЛОВНОМУ ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ / Львовская коммерческая академия, Украина

В статье исследованы нормы Уголовно-процессуального кодекса по применению института суда присяжных в Украине. Осуществлена сравнительная характеристика применения института присяжных в Украине и отдельных странах мира. Проанализированы отдельные уголовные производства с участием присяжных и их судебные решения.

Ключевые слова: уголовное производство, суд присяжных, профессиональный судья, суд первой инстанции, народные заседатели, шеффены.

Olashyn M.M. / INSTITUTE OF THE JURY FOR THE NEW CRIMINAL PROCEDURAL CODE OF UKRAINE / Lviv academy of commerce, Ukraine

Court – is the most important link in the justice system of any state, whose main purpose is to ensure the rule of law and order in the country. For the purpose of making objective decisions *pravosudnyh* involving ordinary citizens in the judicial system was formed the jury. The Criminal Procedure Code of Ukraine, adopted in 2012, provided for in Articles 383-391 of the proceedings in the jury, which acts as a court of first instance. In the article the norms of the Criminal Procedure Code on the use of jury institute in Ukraine and some provisions of the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges» on the authority of the jury. The analysis procedure for formation of the jury, bringing jurors under oath; juror removal order; order the meeting and vote in the jury in deciding. The comparative characteristics of jurors applying institution in Ukraine and some countries such as the US, France, England. In world practice there are two models of the jury: European (continental, French and Germany) and classical (Anglo-American). Ukraine has taken on a European basis (continental) model jury interpretuvavshy its standards in national criminal procedural legislation. The article also analyzes certain legally defined requirements for candidates for the jury and the manner of their election. The author analyzed separate criminal proceedings jury and their judgments. The basic problems of the Institute of Chartered in Ukraine and the ways of improvement of judicial proceedings involving the people.

Key words: criminal proceedings, trial by jury, professional judge, trial court, people's assessors, sheffeny.

Постановка проблеми. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, задекларувала одну із засад кримінального судочинства – здійснення провадження судом присяжних. Однак дане положення було тільки задекла-

роване, оскільки відповідної процедури чіткого обрання осіб, які могли б виконувати функції присяжних, не було визначено і фактично, відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу 1960 року, в Україні кримі-

нальне судочинство по окремих категоріях кримінальних справ здійснювалось за участю 3 народних засідателів та 2 професійних суддів. Описана вище норма діяла до прийняття у 2010 році закону України «Про статус суддів та судоустрій», де було скасовано повноваження народних засідателів у кримінальному процесі та передбачено тільки здійснення провадження професійним судом, а в окремих випадках (коли санкція статті передбачає довічне позбавлення волі або за клопотанням підсудного (обвинуваченого) чи його захисника) – здійснення кримінального судочинства судом присяжних. Однак і даний закон не встановлював необхідних норм для введення в судову практику розгляду кримінальних справ судом присяжних.

13 квітня 2012 року Верховною Радою України було ухвалено Кримінальний процесуальний кодекс, в якому особливої уваги заслуговує параграф 2 Глави 30 Проведення судом присяжних, де визначено основні положення здійснення судового розгляду за участю непрофесійних суддів – присяжних. Заслужує на увагу те, що дана норма не просто була задекларована в КПК, а набула практичного поширення у судовій практиці. Так, у жовтні 2013 року судом присяжних було виправдано громадянина Б. у м. Суми. 29 жовтня 2013 року Єнакієвський районний суд Донецької обл. за участю присяжних визнав винним громадянина Я. у вчиненні злочину, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, та найбільшого резонансу набула кримінальна справа, яка слухалась Личаківським районним судом м. Львова щодо громадянина Марокко 26-річного Шакіба Отмана, який обвинувачувався у вбивстві відомого лікаря, 67-річного Леона Фрайфельда, у складі не лише професійних суддів, а й присяжних. Даний судовий процес став показовим прикладом існування окремих суперечливих питань в інституті присяжних, що і визначило актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню інституту суду присяжних присвячені роботи таких відомих вчених, як В. Колесник, М. Маляренко, А. Молодован, В. Тертишник та ін.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці існують дві моделі суду присяжних: європейська (континентальна, франко-германська) і класична (англо-американська).

Європейську (континентальну) систему інституту присяжних використовують такі країни, як Франція, Німеччина, Швейцарія, Австрія та інші. Так, наприклад, німецька модель інституту присяжних передбачає такі два види судів: *Schwurgericht* (німецькою суд присяжних) для особливо тяжких злочинів (двоє присяжних і троє професійних суддів) та *Schoffengericht* (німецькою суд шеффенів) для легших злочинів (двоє присяжних і один професійний суддя) [доронова]. У Франції суд присяжних складається із суду і журі. До складу суду входять голова і два асесори. Асесори можуть бути призначені зі складу трибуналу великої інстанції, в межах компетенції якого проводять сесії (засідання) суду присяжних [6, с. 229].

При класичній моделі судом присяжних є обрані представники суспільства, які утворюють відокремлену від професійного судді колегію і приймають рішення про винуватість чи невинуватість особи – вердикт. За континентальною моделлю присяжні (народні засідателі, шефени) виступають із тими ж правами, що й судді, беруть активну участь у дослідженні доказів, визначають наявність у діяч особи всіх елементів складу злочину.

Українське законодавство імплементувало європейську (континентальну) модель суду присяжних. Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, за клопотанням обвинуваченого може здійснюватися судом присяжних (два професійних судді та три присяжних (ч. 3 ст. 31 КПК)).

В Україні суд присяжних діє лише в місцевому загальному суді першої інстанції. В інших судах (наприклад, у

спеціалізованому) або в апеляційній чи касаційній інстанціях суд присяжних не створюється і не діє.

Для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідної місцевої ради, що формує і затверджує у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, котрі постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду. У разі прийняття місцевою радою протягом двох місяців з моменту отримання подання рішення про затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради. Список присяжних затверджується один раз на два роки і переглядається в разі необхідності за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України (ст. 58 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Головні критерії відбору присяжних визначені у Законі України «Про судоустрій і статус суддів»: вік від 30 до 65 років, постійне проживання (реєстрація) у районі, громадянство України. До речі, присяжними можуть бути і колишні ув'язнені, якщо у них знята або погашена судимість. Однією з особливостей провадження у суді присяжних є їх відбір та приведення до присяги. Відбір присяжних здійснюється після відкриття судового засідання. Головуючий повідомляє присяжним, яке провадження підлягає розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки, а також умови їх участі у судовому провадженні. Кожен із присяжних може заявити про неможливість участі в судовому розгляді, зазначивши причину, та заявити самовідвід [5, с. 576]. Наприклад, якщо виявиться, що присяжний з обвинуваченим, захисником чи прокурором перебувають у родинних стосунках. Відвід присяжним також можуть заявити учасники судового провадження. Якщо після усіх правостановлюючих процедур присяжних все ще залишається більше від необхідної кількості для участі у провадженні, то вони визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа присяжних, що не були звільнені, чи до яких не було застосовано відвід. Варто зауважити, що при здійсненні кримінального провадження окрім трьох присяжних, які беруть безпосередню участь у процесі, в залі судового засідання повинні перебувати два запасні присяжні, які в разі потреби зможуть замінити присяжних. Однак права запасних присяжних суттєво відрізняються від прав присяжних, які беруть безпосередню участь у процесі. Так, запасні присяжні не мають права ставити питання кримінального провадження, безпосередньо дослідити всі наявні докази. Тому, на нашу думку, в разі заміни вони є суттєво обмеженими в інформації і не завжди можуть прийняти об'єктивно правильне рішення по справі. Присяжні зобов'язані ходити на всі засідання по справі. Мають право ставити питання обвинуваченому(ним). Після дебатів присяжні разом із професійними суддями йдуть до нарадчої кімнати.

Нарадою суду присяжних керує голова. Він ставить запитання: «Чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа? Чи винен обвинувачений у скоєнні цього злочину?» Усі питання вирішуються простою більшістю. Головуючий голосує останнім. Ніхто з присяжних не має права утримуватися від голосування. Крім випадків, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя або присяжний голосував за виправдання. Тоді голоси присяжних, які утрималися, додають до голосів тих, хто підтримав рішення, що є сприятливим для обвинуваченого. Кожен із присяжних має право письмово викласти окрему думку, яка не оголошується в суді, а лише долучається до матеріалів провадження [4, с. 814].

Ще однією особливістю провадження у суді присяжних є наявність підстав усунення присяжного, який вже входить до складу суду присяжних, від подальшої участі у судово-

му розгляді. Стаття 390 КПК України передбачає дві підстави такого усунення: 1) у разі невиконання обов'язків, якими наділяється така особа; 2) за наявності обґрунтованих підстав вважати, що присяжний унаслідок незаконного впливу втратив неупередженість, необхідну для вирішення питань кримінального провадження відповідно до закону. На нашу думку, особливої уваги заслуговує друга підстава щодо наявності обґрунтованих підстав. Досить складним є порядок обґрунтування незаконного впливу на присяжного, що може вплинути на його неупередженість. Рівень такої неупередженості та її втрата є оціночною категорією, яка залежить від наявності ґрунтовних підстав, зазначених в ухвалі суду, яка постановляється у нарадчій кімнаті. До таких підстав можна віднести: особисту заяву присяжного головуючому про неможливість нести відповідальність за прийняття остаточного рішення у справі; неможливість дати належну оцінку доказам у справі і у зв'язку з явними розбіжностями між присяжними; наявність особистих неприязних відносин з особами, які входять до складу суду; при прийнятті процесуальних рішень (ухвал) у ході судового засідання порушення однакового ставлення до сторін з точки зору позитивного розв'язання клопотань [5, с. 578].

Із суб'єктивної точки зору, сучасні присяжні – це те саме, що народні засідателі при радянській владі. У народі їх ще називали «кивалами» за те, що вони в усьому підтакували суддям і кивали головами [7]. Так, наприклад, повернемося до вищезгаданої справи Ш. Отмана у Львові. Трьох основних присяжних обрали жеребом, ними виявилися три жінки – вихователька дитсадка, паспортистка ЖЕКу і пенсіонерка, колишня співробітниця «Львівводоканалу». Ще двоє присяжних – теж жінки – були обрані як запасні. Усі троє присяжних винесли виправдувальний вирок, двоє професійних суддів визнали марокканця ви-

ним [8]. Однак, як відомо було з матеріалів справи, всі докази свідчили про винуватість обвинуваченого. Та на остаточне рішення присяжних вплинули швидше емоції, ніж фактичні обставини справи.

Присяжні при винесенні вердикту керуються передусім власною совістю, здоровим глуздом та нормами моралі суспільства. У свою чергу професійні судді своє рішення формують на основі закону. «Спочатку вердикт совісті, потім вирок за законом», – от формула суду присяжних. Тобто особливість архітектури суду присяжних дозволяє застосувати одночасно і природне право (колегія присяжних), і позитивне право (професійні судді). Це унікальне поєднання відкриває можливість суду присяжних максимально ефективно реалізувати універсальні закони соціального натуралізму, оскільки дає змогу не протиставляти один одному два права – «позитивне право» і «природне право», а зіставляти їх між собою як два невіддільних аспекти одного і того ж соціального феномену – права [9].

Висновок. На нашу думку, створений інститут присяжних в Україні у сьогоденнішому форматі частково порушує взаємодію двох складових суду, що унеможливило виконання присяжними своєї природної функції під час здійснення правосуддя. Крім того, незалежність присяжних нівельована статтею 391 нового КПК, яка визначила порядок наради і голосування в суді присяжних, встановивши фактично підконтрольність присяжних головуючому судді. Тому вважаємо, що для належного та справедливого здійснення своїх функцій судом присяжних, враховуючи практику його застосування в інших країнах світу і України, зокрема, варто уніфікувати якісний та кількісний склад присяжних, що дасть змогу в подальшому уникнути порушень основних засад кримінального судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 7 вересня 2012 р.: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 56 с. – (Закони України).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Дронова К. Суд присяжних в Україні [Електронний ресурс] / К. Дронова. – Режим доступу : <http://voxukraine.org/2015/07/20/jury-in-ukraine-uk/>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. В.Г. Гончаренко, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012 р. – 1224 с.
5. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевой, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц [та ін.]; за заг. ред. В.Я. Тація, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2014. – 824 с.
6. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : навчальний посібник / А.В. Молдован. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 325 с.
7. Оверчук С.В. Становлення інституту присяжних в умовах набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України [Електронний ресурс] / С. В. Оверчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». – 2012. – № 2(6) : – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12osvrku.pdf>. – (Серія: Право).
8. Онисько О. Перший в історії України суд присяжних виправдав вбивцю [Електронний ресурс] / О. Онисько // – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?pershiy_v_istoriyi_ukrayini_sud_prisyazhnyh_vipravdav_vbivtsyu&objectId=1303945.
9. Остерська В. Що таке суд присяжних? [Електронний ресурс] / В. Остерська. – Режим доступу : http://www.gorod.cn.ua/news_49624.html